

บทที่ 5

สรุปและวิจารณ์ผลการศึกษา

1. สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาพบพืชทั้งสิ้น 241 ชนิด 191 สกุล 81 วงศ์ สามารถจำแนกพืชออกตามประเภทการใช้ประโยชน์ได้ 5 กลุ่ม ดังนี้

1. พืชสมุนไพร	102 ชนิด
2. พืชอาหาร	208 ชนิด
3. พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัย	21 ชนิด
4. พืชเศรษฐกิจ	8 ชนิด
5. พืชใช้ประโยชน์อื่นๆ	49 ชนิด

2. วิจารณ์การศึกษา

2.1 การสำรวจพืชนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันของชาวเขาเผ่าขมุ ลัวะและถิ่น

ผลการศึกษาครั้งนี้ พบว่าชาวเขาทั้งสามเผ่ามีการนำพืชมาใช้ประโยชน์เป็นจำนวนมาก มีความหลากหลายทั้งทางด้านจำนวนชนิดและวิธีที่นำมาใช้ประโยชน์ พืชชนิดเดียวกันอาจมีประโยชน์หรือสรรพคุณทั้งที่เหมือนและแตกต่างกันไปในแต่ละเผ่า ดังนี้

1. พืชสมุนไพร พบทั้งสิ้น 102 ชนิด ความหลากหลายของชนิดพืชและสรรพคุณที่ชาวเขานำมาใช้ประโยชน์นั้นมีความน่าสนใจมาก พบว่าในแต่ละเผ่ามีการใช้พืชชนิดเดียวกันเพื่อรักษาโรคแบบเดียวกัน อาจมีความแตกต่างกันบ้างในด้านของส่วนที่นำไปใช้หรือวิธีการใช้ประโยชน์ เช่น สาบเสือ (*Eupatorium odoratum* Linn.) ทั้งสามเผ่าใช้ใบตำละเอียด พอกแผล ช่วยห้ามเลือด ต้นคว่ำตายหงายเป็น (*Kalanchoe pinnata* Linn.) ชาวขมุใช้ใบตำละเอียดผสมน้ำมันเลียงผา นวดแก้ปวดข้อหรือแก้เคล็ดขัดยอก ส่วนเผ่าลัวะและถิ่นใช้ใบตำละเอียด พอกบาดแผลที่เกิดจากไฟไหม้หรือ น้ำร้อนลวก ลำหมื่นน้อย (*Cassia tora* Linn.) ชาวขมุใช้รากแช่น้ำรวมกับราก มะแว้งต้น (*Solanum indicum* Linn.) หญ้าจืด (*Sida rhombifolia* Linn.) หญ้าคา (*Imperata cylindrica* Beauv.) ผักติ้ว (*Solanum spirale* Roxb.) หญ้าปากควาย (*Eleusine indica* Gaertn.) และ ข้าวแป้ง (*Solanum erianthum* D. Don) ชนิดละ 3 ราก ใส่ข้าวสาร 7 เมล็ด แช่น้ำคั้นเพื่อลดไข้ในเด็ก ส่วนชาวถิ่นใช้ราก ลำหมื่นน้อย (*Cassia tora*

Linn.) รวมกับราก หญ้าขัด (*Sida rhombifolia* Linn.) ต้มน้ำดื่มเพื่อลดไข้ในเด็กเช่นเดียวกัน
 ต้นอ่อมช้าง (*Phlogacanthus curviflorus* Nees) ชาวลัวะใช้แก่นต้นต้มน้ำดื่มเพื่อลดไข้ ส่วน
 ชาวถิ่นใช้เหง้าต้มน้ำอาบช่วยลดไข้ ชาวขมุใช้รากของต้น หอมไก่ (*Chloranthus erectus*
 Verde.) ต้มน้ำดื่มแก้ปวดเมื่อย ส่วนชาวลัวะใช้ทั้งต้นต้มน้ำดื่มแก้ปวดเมื่อยเช่นกัน

พืชชนิดเดียวกันแต่มีสรรพคุณหรือมีการนำไปใช้ประโยชน์ต่างกัน เช่น เอื้องหมายนา
 (*Costus speciosus* Smith) ชาวขมุใช้เหง้าต้มน้ำดื่มแก้ปวดเมื่อย ส่วนเผ่าถิ่นใช้เหง้าร่วมกับ
 ฝอยลมแช่น้ำดื่มแก้เลือดกำเดาไหล ดีงู (*Tacca chantrieri* Andre) ชาวลัวะใช้รากและต้นต้มน้ำ
 ดื่มแก้ปวดท้อง ส่วนชาวถิ่นใช้เหง้าตากแห้งฝนน้ำดื่มแก้เบื่ออาหาร เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการรักษา
 โรคที่มีอาการไม่มากนักเช่น อาการปวดหัว ตัวร้อน เป็นไข้ ปวดท้อง หรือเมื่อเกิดแผลเล็กน้อยๆ
 ชนิดพืชที่นำมาใช้ประโยชน์นั้น ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นพืชที่พบเห็นอยู่ทั่วไปรอบๆหมู่บ้าน
 ถ้าเปรียบเทียบกับคล้ายกับร่วมยาสามัญประจำบ้านของคนไทย ต่างกันตรงที่ว่า ยาต่างๆของชาวเขา
 เหล่านี้อยู่ในต้นพืชที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้นเอง

อย่างไรก็ตาม ยาสมุนไพรที่มีสรรพคุณโดดเด่นและสำคัญในแต่ละเผ่า มีความน่าสนใจ
 มาก เช่น เผ่าขมุใช้ ต้นบัวบก (*Centella asiatica* Urban) ต้มน้ำดื่มรักษาโรคปวดบวมและ
 ใช้เมลิ็ด เพกา (*Oroxylum indicum* Vent.) ต้มน้ำดื่มรักษาวิณโรค เผ่าลัวะใช้ราก มะเฟือง
 (*Averrhoa carambola* Linn.) ต้มน้ำดื่มรักษาโรคนี้่ว และใช้ราก ตีนอูดอย (*Paris polyphylla*
 Smith.) ต้มน้ำดื่มรักษาประจำเดือนมาไม่ปกติ เผ่าถิ่นใช้ ต้นเลี้ยว (*Desmodium renifolium*
 Schindl. var. *oblatum* Ohashi) ต้มน้ำอาบรักษาอาการตัวบวมและใช้ราก มะไข่ปู้ (*Rubus*
sorbifolius Maxim) ต้มน้ำดื่มรักษาโรคริดสีดวงทวารหนัก เป็นต้น

2. พืชอาหาร พบทั้งสิ้น 208 ชนิด มีจำนวนชนิดมากที่สุดในกลุ่มพืชที่นำมาใช้
 ประโยชน์ทั้งหมด สามารถแบ่งพืชอาหารออกเป็น 2 กลุ่ม คือ พืชอาหารที่ได้จากการเพาะปลูก
 และได้จากป่าธรรมชาติรอบๆ หมู่บ้าน พืชอาหาร ที่ได้จากการเพาะปลูก นอกจาก ข้าว (*Oryza*
sativa Linn.) ที่มีการเพาะปลูกทั้งสามเผ่าแล้ว พืชผักที่นิยมปลูก เช่น ผักแปม (*Acanthopanax*
trifoliatum Merr.) เพกา (*Oroxylum indicum* Vent.) และ ผักไผ่ (*Polygonum odoratum*
 Linn.) เป็นต้น

พืชที่มีรากหรือลำต้นสะสมอาหาร นิยมปลูกไว้ในพื้นที่ทำการเกษตร เช่น มันสำปะหลัง
 (*Manihot esculenta* Crantz) มันเทศ (*Ipomoea babatas* Lamk.) และ มันมือเสือ (*Dioscorea*
esculenta Burk.) นอกจากนี้ทั้งสามเผ่านิยมปลูก ต้นมะเข็ญหรือก่าจัดต้น (*Zanthoxylum*

limonella Alston) เป็นเครื่องเทศปรุงกลิ่นอาหาร ที่คน ไทยภาคเหนือนิยมใช้เป็นเครื่องเทศปรุงกลิ่นอาหารเช่นกัน

พืชอาหารที่ได้จากป่าธรรมชาติรอบๆหมู่บ้าน มีหลากหลายชนิด ส่วนมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวเขาทั้งสามเผ่ามาก จากการศึกษาพืชป่าที่นำมาเป็นอาหาร เมื่อเปรียบเทียบทั้งสามเผ่าแล้ว พบว่าส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกันทั้งในด้านชนิดพืช ส่วนที่นำมาใช้ และรูปแบบในการปรุงอาหารเช่น ยอดอ่อน นางแย้มขาว (*Clerodendrum viscosum* Vent.) ใส่แกงหรือลวกเป็นผักจิ้ม แขนในยอด เต้าร้าง (*Caryota urens* Linn.) ใส่แกง หน่อไผ่ต่างๆ (*Bambusa* spp.) ใส่แกงหรือเป็นผักจิ้ม ส่วนไม้ผลที่น่าสนใจ เช่น ผลสุก มะขามป้อมต่างๆ (*Rubus* spp.) และมะไฟป่า (*Baccaurea ramiflora* Lour.) เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีพืชป่าที่เป็นพืชอาหารที่น่าสนใจมาก เช่น เผ่าขมุกันเมล็ดของ คำมอกหลวง (*Gardenia sootepensis* Hueth.) เผ่าลัวะใช้เมล็ด มะกิ้ง (*Hodgsonia capniocarpa* Ridl.) ไปประกอบอาหาร และนำผลของ ก่อหลวง (*Castanopsis diversifolia* King) คั่วเพื่อกินเมล็ด ส่วนผล ตะไคร้ต้น (*Litsea cuberba* Pers.) เผ่าลัวะและถิ่นใช้เป็นเครื่องเทศปรุงกลิ่นอาหาร เป็นพืชที่มีกลิ่นหอมคล้าย ตะไคร้ (*Cymbopogon citratus* Stapf) และ มะกรูด (*Citrus hystrix* DC.) ส่วน *Zanthoxylum acanthopodium* DC. เป็นพืชเครื่องเทศที่น่าสนใจอีกชนิดหนึ่ง มีกลิ่นหอมคล้าย มะแข่น (*Zanthoxylum limonella* Alston.) ที่เผ่าลัวะและเผ่าถิ่นใช้ผลเป็นเครื่องเทศปรุงกลิ่นอาหารเช่นกัน

จากตัวอย่างพืชดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ชาวเขาเหล่านี้ล้วนมีภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สั่งสมมานานในการนำพืชมาใช้ประโยชน์ได้หลากหลายชนิด ข้อมูลพื้นฐานเหล่านี้เองที่จะเอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้ที่มีความสนใจ ทำการศึกษาวิจัยเพิ่มเติม เพื่อประโยชน์ทางการปรับปรุงพันธุ์ของพืชอาหารในอนาคตต่อไป

3. พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัย พบทั้งสิ้น 21 ชนิด พืชที่นิยมนำมาสร้างบ้านเรือนของชาวเขาทั้งสามเผ่า นั้น ไม่มีความแตกต่างด้านชนิดพืชมากนัก ขึ้นอยู่กับทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่เป็นสำคัญ ส่วนใหญ่จะใช้ไม้เนื้อแข็งทำตัวโครงสร้างบ้าน หรือบางครั้งเรือนอาจทำพื้นและฝาบ้านด้วย ส่วนใหญ่แล้วไม้เนื้อแข็งที่นิยมใช้ มีดังต่อไปนี้ รั้ง (*Shorea siamensis* Miq.) ไม้แดง (*Xylia xylocarpa* Taub.) ประจู่ (*Pterocarpus macrocarpus* Kurz) ไม้ซ้อ (*Gmelina arborea* Roxb.) ตุ่มเต็น (*Duabanga grandiflora* Walp.) เป็นต้น ส่วนพืชที่ใช้มุงหลังคา ได้แก่ หญ้าคา (*Imperata cylindrica* Beauv.) และ ใบก้อ (*Livistona speciosa* Kurz) เป็นต้น ส่วน ไม้ไผ่ชนิดต่างๆ (*Bambusa* spp.) ใช้ทำพื้นและฝาบ้าน

4. พืชเศรษฐกิจ พบทั้งสิ้น 8 ชนิด แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ พืชที่ได้รับการส่งเสริมให้ปลูกจากทางราชการ เช่น ฝ้าย (*Gossypium* sp.) มันสำปะหลัง (*Manihot esculenta* Crantz) และพืชที่ชาวเขาเก็บผลผลิตมาจำหน่าย หรือปรับปรุงเป็นพืชเศรษฐกิจได้เอง เช่น ตำลึง (*Arenga pinnata* Merr.) เมี่ยงหรือชาป่า (*Thea sinensis* Linn.) มะเข็ญหรือกำจัดต้น (*Zanthoxylum limonella* Alston) เป็นต้น

จากการสอบถามชาวเขาทั้งสามเผ่าพบว่า พืชที่ได้รับการส่งเสริมให้ปลูกจากทางราชการไม่ค่อยได้ผลผลิตดีเท่าที่ควร ราคาที่ขายได้ไม่คุ้มกับต้นทุนและแรงงานที่ลงทุนไป ชาวเขาเหล่านี้จึงไม่นิยมปลูก ส่วนการเก็บผลผลิตจากป่ามาขายนั้น ได้ราคาดีกว่า ประกอบกับไม่ต้องลงทุนลงแรงมากนัก จึงเป็นอาชีพที่ทำเป็นส่วนใหญ่ รองมาจากการปลูกข้าว การเก็บผลผลิตจากป่า เมื่อมีการกระทำเป็นประจำโดยไม่มีการจัดการที่ดีแล้ว สามารถทำความเสียหายแก่ทรัพยากรของประเทศได้มากเช่นกัน ปัจจุบันพบว่า ต้นตำลึง (*Arenga pinnata* Merr.) ที่เคยมีกระจายอยู่ทั่วไปในป่ารอบๆหมู่บ้าน มีการลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการโค่นต้นลงมาเพื่อความสะดวกในการเก็บผล ทำให้ต้นตำลึงกลายเป็นกลุ่มพืชที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์เป็นอย่างยิ่ง ขณะเดียวกันความต้องการในการบริโภคยังคงมีอยู่และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นด้วย จากจุดนี้เองเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรเข้าไปให้ความรู้แก่ชาวเขาเหล่านี้ เพื่อให้พวกเขาได้อยู่ร่วมกับป่าหรือธรรมชาติอย่างรู้คุณค่าและการได้มาซึ่งประโยชน์สูงสุด

5. พืชใช้ประโยชน์อื่นๆ พบทั้งสิ้น 49 ชนิด ตัวอย่างพืชที่น่าสนใจ มีดังนี้

5.1 พืชที่ใช้ทำเครื่องใช้ต่างๆ ทั้งสามเผ่ามีการใช้ที่คล้ายคลึงกัน เช่น ไม้ชนิดต่างๆ (*Bambusa* spp.) นำมาทำเครื่องจักสานต่างๆ เช่น กระด้ง ตะกร้า สุ่มไก่และสุมจับปลา เป็นต้น เผ่าฉิ่นใช้ ไม้ซ้อ (*Gmelina arborea* Roxb.) ทำไหหนึ่งข้าว เผ่าลัวะใช้เปลือก ต้นป่านรามิ (*Boehmeria nivea* Gaud.) สานสวิงจับปลา เป็นต้น

5.2 พืชที่ใช้เป็นอาหารเลี้ยงสัตว์ เช่น เผือก (*Colocasia esculenta* Schott) และ ปีนนกใต้ (*Bidens pilosa* Linn.) เป็นต้น

5.3 พืชที่ใช้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น เผ่าขมุใช้ใบ เสลดพังพอน (*Barleria lupulina* Lindl.) ในพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ ดอกหงอนไก่ (*Celosia argentea* Linn.) เผ่าขมุใช้ในพิธีสู่ขวัญ ส่วนเผ่าฉิ่นใช้ในพิธีกินดอกแดง ต้นดิฐ (*Tacca chantrieri* Andre) เผ่าลัวะใช้ในพิธีสโลดและมีความเชื่อว่าถ้าใช้ ใบออน (*Sambucus simpsonii* Rehd.) ปลูกคนป่วยนอนจะทำให้อาการดีขึ้นและหายจากโรคที่เป็นอยู่

พืชมีพิษที่พบในเผ่าลัวะและถิ่น คือ ต้นเพชฌฆาตสีทอง (*Gelsemium elegans* Benth.) ส่วนพืชที่ใช้เป็นสีย้อม ได้แก่ อ้อม (*Baphicacanthus cusia* Brem.) ให้สีกรมท่า ผาง (*Caesalpinia sappan* Linn.) ให้สีแดง-ส้ม นอกจากนี้ยังมีพืชที่น่าสนใจอีกเช่น เผ่าขมุใช้รากของ โดไม้รู้ลัม (*Elephantopus scaber* Linn.) เป็นส่วนผสมในเหล้าๆ เผ่าลัวะใช้ ต้นว่านน้ำ (*Acorus calamus* Linn.) สระพม ทำให้ผมดกดำไม่ร่วงง่าย ส่วนเผ่าถิ่นจะใช้ใบ ทองสาค (*Phrynium capitatum* Willd.) รองกองข้าวหลังการเก็บเกี่ยว เป็นต้น

2.2 สภาพความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตของชาวเขา เผ่าขมุ ลัวะและถิ่น

จากการศึกษาภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ พบว่าลักษณะรูปร่างหน้าตาของชาวเขาทั้งสามเผ่ามีความคล้ายคลึงกันมากโดยส่วนใหญ่แล้วมีรูปร่างเตี้ยล่ำ ผิวดำ จมูกแบน ใช้จ่าแนกความแตกต่างระหว่างเผ่าได้ยาก ส่วนขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ มีทั้งที่เหมือนและต่างกัน เผ่าขมุมีความแตกต่างมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับเผ่าลัวะและเผ่าถิ่น แม้ว่าจะมีจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ในการกระทำที่ค่อนข้างคล้ายกันก็ตาม สำหรับภาษาที่ใช้สื่อสารกันนั้นมีความแตกต่างชัดเจน ระหว่างเผ่าขมุกับเผ่าลัวะและเผ่าถิ่น แต่ระหว่างเผ่าลัวะและเผ่าถิ่นเองแล้ว มีความแตกต่างบ้างในด้านของคำและการออกเสียง แต่ผู้คนจากทั้งสองเผ่านี้ส่วนใหญ่สามารถสื่อสารกันได้เข้าใจ ส่วนข้อมูลที่ได้จากการใช้ประโยชน์จากพืชของทั้งสองเผ่า ไม่แตกต่างกันอย่างเด่นชัดนักพืชบางชนิดที่มีคุณสมบัติโดดเด่น เช่น เพชฌฆาตสีทอง (*Gelsemium elegans* Benth.) ทั้งสองเผ่าก็ใช้ประโยชน์เป็นยาพิษ ไล่อาบลูกดอกเช่นเดียวกัน (ปัจจุบันไม่นิยมทำแล้ว) และเรียกชื่ออย่างเดียวกันคือ"กะ" แต่อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนยังไม่อาจสรุปได้ว่า ชาวเขาทั้งสองเผ่าเป็นเผ่าเดียวกันหรือไม่ เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้ ทำการศึกษาโดยใช้ตัวแทนจากเผ่าละหนึ่งหมู่บ้านเท่านั้น และหมู่บ้านของทั้งสองเผ่าที่ทำการศึกษานั้น เป็นหมู่บ้านที่อยู่ห่างกันเพียง 2-3 กิโลเมตร ดังนั้นข้อมูลที่เรารับ อาจเป็นภูมิปัญญาที่ได้จากการสื่อสารกับคนที่อยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียงกัน แล้วนำมาปรับเปลี่ยนใช้ประโยชน์ เพื่อให้เหมาะสมกับประเพณีและวัฒนธรรมในเผ่าหรือหมู่บ้านของตนเองก็อาจเป็นไปได้ ซึ่งถือว่าไม่ใช่ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ได้รับมาจากบรรพบุรุษของเผ่าพันธุ์

3. ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

1. ในการวิจัยครั้งนี้ทำการศึกษาในชาวเขา 3 เผ่า โดยแต่ละเผ่าทำการศึกษาเพียงหนึ่งหมู่บ้านเท่านั้น ดังนั้นหากมีการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรทำการศึกษาเปรียบเทียบในแต่ละเผ่าระหว่างหมู่บ้านด้วย
2. ผู้เขียนไม่สามารถอาศัยผลการวิจัยทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในครั้งนี้แต่เพียงอย่างเดียวเพื่อสรุปให้ได้ว่า ชาวเขาเผ่าละวะและเผ่าถิ่นเป็นเผ่าเดียวกันหรือไม่ เนื่องจากการทำวิจัยครั้งนี้เลือกศึกษาเพียงเผ่าละหนึ่งหมู่บ้านเท่านั้น และสองเผ่าคือเผ่าละวะและเผ่าถิ่นที่ทำการศึกษาเป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้กันมาก ดังนั้นหากมีกรณีศึกษาเช่นนี้อีก ควรทำการศึกษาเปรียบเทียบในแต่ละเผ่ามากกว่าหนึ่งหมู่บ้านและควรมีความหลากหลายทางด้านพื้นที่ด้วย นอกจากนี้ถ้ามีการศึกษาข้อมูลด้านมนุษยศาสตร์และภาษาศาสตร์ควบคู่ไปด้วย จะทำให้ผลการศึกษาที่ได้มีความสมบูรณ์มากขึ้น
3. ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้เป็นข้อมูลพื้นฐาน ควรทำการศึกษาต่อเนื่องเพื่อประยุกต์ให้ได้มาซึ่งประโยชน์สูงสุดจากการวิจัย